

Aan de slag met positieve gezondheid

Wat hebben milieu, leefomgeving en gezondheid met elkaar te maken? Heel veel, betogen Sjef Staps en Herman van Wietmarschen van het Louis Bolk Instituut. Een nieuwe aanpak bevordert zowel de gezondheid als de kwaliteit van de leefomgeving. Deze sluit bovendien aan bij de nieuwe Omgevingswet.

Regelmatig wordt de noodklok geluid over onze leefomgeving. Klimaatontwrichting en biodiversiteitsverlies leiden tot onherstelbare schade voor toekomstige generaties. Stikstofuitstoot leidt tot toenemende spanning tussen landbouw en natuur. Daarnaast worden ondanks flinke investeringen in

gezondere wijken, de gezondheidsverschillen tussen rijk en arm steeds groter¹.

Gezondheid en leefomgeving hebben ander beleid nodig om tot effectieve verbetering te komen. De basis ligt in het zichtbaar maken van de waarden van de stakeholders, waar-

door er gezamenlijk gedragen, duurzame en integrale oplossingen ontstaan.

Positieve Gezondheid

Het concept Positieve Gezondheid wordt in Nederland sinds zijn introductie breed omarmd. 'Gezondheid' is daarbij gedefinieerd als 'het vermogen zich aan te passen en eigen regie te voeren, in het licht van de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven'². Zo kan juist een focus op de mate waarin iemand nog gezond is en hoe iemand regie kan voeren over zijn of haar leven, eventueel met ondersteuning, verdere medicalisering verminderen. Positieve Gezondheid staat namelijk voor een brede kijk op gezondheid en welbevinden. Daarbij staat de mens centraal en niet de ziekte of het probleem. Belangrijk is dat gezondheid niet meer als een stati-

Sjef Staps en Herman van Wietmarschen zijn senior onderzoeker bij het Louis Bolk Instituut voor duurzame landbouw, voeding en gezondheid.

sche conditie wordt beschouwd, maar als het dynamische vermogen van mensen om zich aan te passen (veerkracht) en zelf regie te voeren over hun welbevinden. Dit vermogen wordt door patiënten heel relevant gevonden³. Hierdoor wordt gezondheid meer een levenswijze en een levenshouding.

Door de focus te verschuiven en 'gezondheid' meer aandacht te geven, leren beleidsmakers en politici anders te denken over invulling van zorg en preventie. Het wordt duidelijk dat niet alleen zorgverleners, maar ook andere stakeholders een rol hebben in het organiseren van gezondheid. Inmiddels wordt het concept door veel organisaties zoals gemeenten, gezondheidscentra, huisartsen praktijken en GGD's geïmplementeerd. Dat is hard nodig in een maatschappij die er naar streeft om de zorg op een hoog en ook betaalbaar peil te houden.

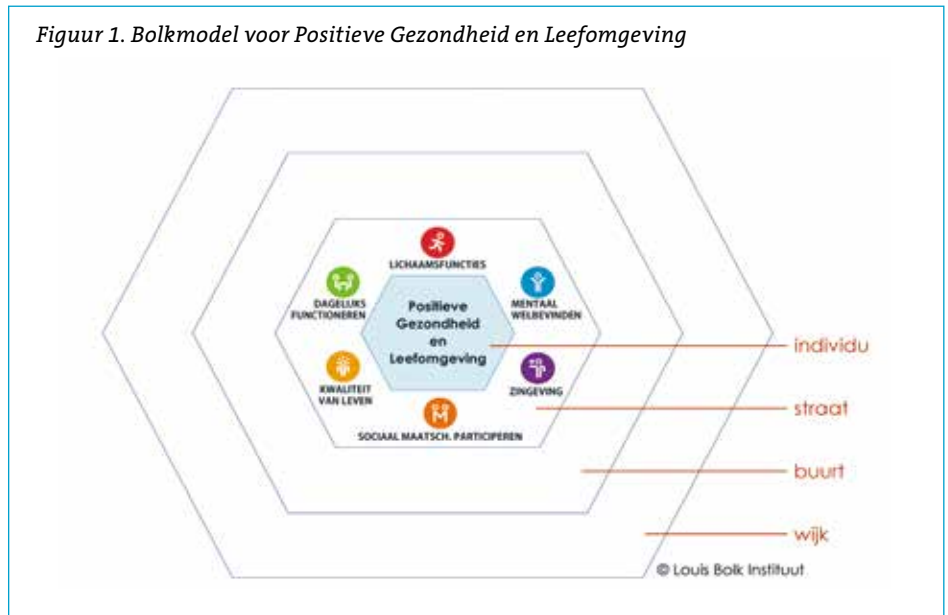
Zes dimensies

Vanuit Positieve Gezondheid worden zes dimensies onderscheiden:

1. Lichaamsfuncties
2. Dagelijks functioneren
3. Kwaliteit van leven
4. Sociaal-maatschappelijk participeren
5. Zingeving
6. Mentaal welbevinden

Onderzoek toont aan dat factoren uit de sociale en ook de fysieke leefomgeving een grote invloed kunnen hebben op gezondheid, zoals geluid, luchtkwaliteit, maar ook toegang tot gezonde voeding en natuur in de straat of buurt. Het Louis Bolk Instituut heeft een geïntegreerd model ontwikkeld om de relaties tussen Positieve Gezondheid en de Leefomgeving zichtbaar te maken. Centraal in dit Bolkmodel staan de zes dimensies en hier omheen is de leefomgeving in diverse schaalgroottes gepositioneerd, zoals straat, buurt en wijk (zie figuur 1). Afhankelijk van de casus kunnen verschillende niveaus worden gehanteerd.

Figuur 1. Bolkmodel voor Positieve Gezondheid en Leefomgeving

In figuur 1 gaat het om respectievelijk individu, straat, buurt en wijk. In andere gevallen kan dit bijvoorbeeld straat, wijk en gemeente zijn, maar ook wijk, gemeente en provincie.

Het model biedt de mogelijkheid om activiteiten, maar ook knelpunten, uitdagingen of producten, te koppelen aan een van de zes dimensies en ze tegelijkertijd te positioneren op een bepaalde schaalgrootte van de leefomgeving. Zo wordt de rol van het individu verbonden met de rol van het collectief in het organiseren van Positieve Gezondheid. Bovendien sluit het model goed aan bij de nieuwe Omgevingswet waar gezondheid

een integraal onderdeel van gaat worden. Bij iedere nieuwe ontwikkeling in de leefomgeving moeten vanaf 2021 mogelijke gezondheidseffecten voor de omgeving en omwonenden worden meegenomen.

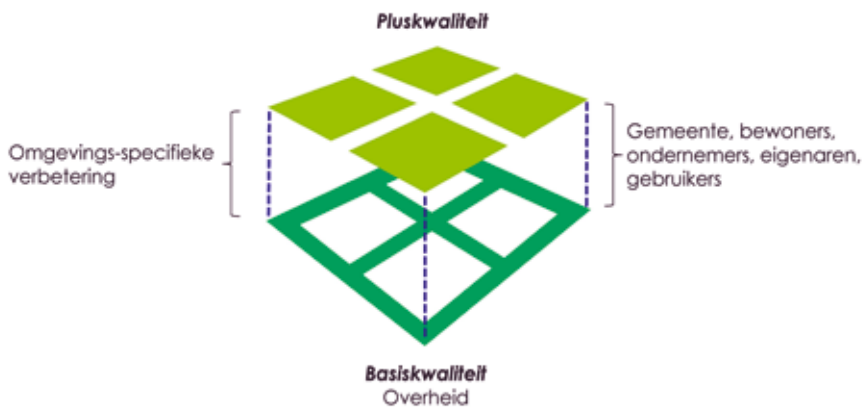
In figuur 2 is een voorbeelduitwerking gepresenteerd op basis van een geïntegreerde aanpak op basis van het Bolkmodel.

Met behulp van het model kunnen stakeholders in detail invulling geven aan de leefomgeving. Dit sluit aan bij het schema zoals dat door de Nederlandse Vereniging voor Tuin- en Landschapsarchitectuur (NVTL) is weergegeven als een plus boven op een door

Figuur 2: Voorbeelduitwerking van het Bolkmodel voor Positieve Gezondheid en Leefomgeving

Figuur 3: Schema van de NVTL voor verbeteringen in de leefomgeving

de overheid te waarborgen basiskwaliteit (figuur 3). In het gezamenlijke ruimtelijke domein kunnen bewoners, ondernemers, eigenaren, gebruikers en gemeente samen invulling geven aan het verbeteren van de omgevingskwaliteit.

Werkmethoden

Het Bolkmodel kan worden ingezet bij bijeenkomsten met bewoners en andere stakeholders om wensen en behoeftes te inventariseren als het gaat om het verbeteren van de leefomgeving in een bepaald gebied. Daarbij biedt het model een natuurlijke structurering, zowel richting de domeinen van Positieve Gezondheid als in de leefomgeving. Het kan dan worden toegepast in combinatie met een ontwikkelde leefomgevingsscan.

De tweede functie van het model is die van een afvinklijstje: hebben we alle thema's die er toe doen meegenomen? Zo niet, wat kunnen we nog aanvullen? Daarnaast kan het model behulpzaam zijn bij het bepalen waar de regie dient te liggen. Bij Positieve Gezondheid staat zelfregie van het individu centraal. In de leefomgeving ligt dit echter anders. Naarmate een bepaalde interventie verder van een individu af ligt, neemt de eigen invloed af en ligt het voor de hand dat de regie bij andere actoren ligt, zoals bij een wijkcoördinator of bij een gemeente. Het versterken van eigen

regie over de leefomgeving vereist co-creatie waarbij verschillende stakeholders, waaronder de bewoners, verschillende rollen en verantwoordelijkheden innemen.

Toepassingsmogelijkheden

In wijken kan het model worden ingezet om een beeld te krijgen welke organisaties, bijvoorbeeld op het gebied van zorg en welzijn, actief zijn en welke activiteiten worden georganiseerd. Raakvlakken, overlappen en blinde vlekken dienen zich automatisch aan en bieden handvatten voor het zoeken naar integrale dekking en synergie. Op deze wijze kan bijvoorbeeld een sociale kaart van een wijk worden opgesteld of kan worden gewerkt aan een optimale inrichting van bestaande of nieuwe woonwijken. Het model is succesvol toegepast in onder meer Amsterdam, Delft, Eindhoven, Groningen, in Flevoland en op Texel.

Andere toepassingsmogelijkheden voor het model zijn bijvoorbeeld:

- Het bieden van structuur en overzicht in complexe situaties. Het model kan richtinggevend zijn bij het toewijzen van de regie voor uit te voeren interventies.
- Het verbinden van de thema's gezondheid en leefomgeving met beleidsthema's en -doelstellingen bij het ontwikkelen van beleidsvisies op het gebied van gezondheid en leefomgeving.

- Het verbinden met de Sustainable Development Goals.
- Het verbinden met waarden zoals schoon water, biodiversiteit, klimaat of hergebruik van grondstoffen.

Het model is zowel toepasbaar in stedelijk als in landelijk gebied. In het laatste geval kan het bijvoorbeeld worden ingezet bij de problematiek van intensieve veehouderij en omwonenden. Dan kunnen verschillende modellen worden ingevuld vanuit de positie van respectievelijk de intensieve veehouderij en de omwonenden, waarna deze modellen in een gezamenlijk proces kunnen worden samengevoegd.

Samen aan de slag

Het verbinden van Positieve Gezondheid met de leefomgeving is uiteraard een veel complexer proces dan het toepassen van een model. Uit diverse projecten die het Louis Bolk Instituut heeft uitgevoerd, blijkt hoe belangrijk het is om een sterk projectteam samen te stellen, waarbij experts op het gebied van Positieve Gezondheid en Leefomgeving gekoppeld worden aan direct betrokken bewoners. De tijd van top-down uitrollen van interventies is voorbij. Bottom-up organiseren van regie over de leefomgeving, met ruimte voor co-creatie met bewoners, organisaties, gemeenten en bedrijven, geeft veel meer mogelijkheden om tot integrale en duurzame oplossingen te komen. Daarnaast pleiten wij voor meer praktijkonderzoek om de effecten van oplossingen te evalueren: alleen dán wordt ook echt inzicht verkregen in wat er werkt en waarom dat zo is. Met deze resultaten kunnen oplossingen verbeterd worden. Zo kan er een dynamische cyclus ontstaan van prototyping, experimenteren, effect meten, leren en verbeteren. Op deze manier jagen onderzoek en wetenschap sociale innovaties aan op de thema's gezondheid en leefomgeving: een integrale aanpak die werkt!

Bij dit artikel horen vijf referenties; deze zijn op te vragen via graafcom@wxs.nl

Sjef Staps en Herman van Wietmarschen